

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

РЕЦЕНЗІЯ

**КОРОБКА В. ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ У МІСТАХ
КАТЕРИНОСЛАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (1870 – 1914 рр.) / В. КОРОБКА. –
МАРИУПОЛЬ: АКВАРЕЛЬ, 2014. – 326 с.**

На місцеве самоврядування, як один із головних елементів будь-якого демократичного режиму, в теорії покладається забезпечення ефективного і наближеного до громадянина управління. У світлі тривалої новітньої перебудови суспільного життя в Україні можемо констатувати, що на сьогодні місцева влада має численні недоліки і потребує комплексного вдосконалення. Створення ж дієвої системи місцевого самоврядування неможливе без всебічного, неупередженого вивчення історичного досвіду, накопиченого в різні періоди вітчизняної історії. З огляду на це тема монографічного дослідження В. Коробки, безумовно, є актуальною.

В. Коробкою було введено до наукового обігу значна кількість неопублікованих джерел з фондів Російського державного історичного архіву, державних архівів Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Луганської областей. Дослідження ґрунтується на солідному масиві актових, та діловодних документів, статистичних матеріалах, періодиці, а також описово-статистичних виданнях. Особливо заслуговує на увагу широке залучення відомостей з «Екатеринославских губернских ведомостей» де відобразилось розмаїття муніципального життя. Репрезентативний комплекс архівних та опублікованих документів і матеріалів, а також сукупність чітко визначених принципів, методів та спеціальних засобів забезпечили комплексне і докладне висвітлення процесу утворення міських дум і управ, значення і наслідки їх діяльності.

Дослідницькі завдання знайшли достатньо повне й оригінальне розв'язання в окремих розділах і підрозділах розгляду. У першому розділі автор проаналізував історіографію та джерельну базу дослідження. Вадим Миколайович слушно виокремив три періоди у вивченні проблеми міського самоврядування в підросійській Україні – дорадянський, радянський і сучасний та притаманні кожному з них властивості. Автор досить критично підходить до оцінки кожної роботи, однак здійснює це делікатно, спочатку зазначивши позитивний внесок учених у розробку того чи іншого аспекту проблеми. Історіографічний огляд підтвердив вагому наукову значущість представленої теми монографії у зв'язку з тим, що подібного дослідження до цього ще не було створено.

У другому розділі – «Законодавство Російської імперії про міське самоврядування» – висвітлено передумови реформування міського управління в 1870 р. у розрізі реалій Катеринославської губернії. Особливо цінним у цій частині розгляду, на наш погляд, є аналіз міркувань громадськості міст Катеринославської губернії стосовно потреб майбутньої перебудови. Автор дійшов висновку, що «найбільш досвідчені та обізнані» городяни краю збагнули інтереси своїх міст і, в основному, виявили зразки громадської свідомості й порівняно високого рівня суспільно-політичного розвитку. Дослідник помітив потенційні зародки здатності міських громад до солідарного розв'язання пекучих місцевих проблем.

Здійснений порівняльний аналіз Городових положень 1870 та 1892 рр. дозволив В. Коробці з'ясувати головний напрям руху імперського муніципального законодавства

до звуження самостійності громадських управлінь, що природно, виявилось у практиці його застосування на місцях.

У третьому розділі дістали розгляду основні сюжети запровадження в містах Катеринославської губернії Городових положень 1870 та 1892 рр. Автор зосередив увагу на здійсненні процедур виборчого процесу (призначення виборів, складання списків, виборців, проведення голосування, обрання гласних, міських голів, членів управ тощо).

На наш погляд, певним чином збагачують уявлення про «великі реформи» і контрреформи на теренах України відомості, встановлені дослідником шляхом розрахунків, про питому вагу городян губернії, що отримали виборче право, а також частину виборців, які скористались ним. Привертають увагу деталі реалізації в кожному з 10 міст губернії такої новації Городового положення 1892 р., як призначення до складу розпорядчих установ громадського управління євреїв у кількості, визначеній Міністерством внутрішніх справ. Знайшло відображення в дослідженні й встановлення в Нікополі і Слово'яносербську через недостатність міських коштів та нерозвиненість торгівлі й промислів спрощеного міського громадського управління. Таким чином, автор у цілому відтворив процес запровадження в Катеринославській губернії міських реформ останньої третини ХІХ ст.

Разом з тим, дослідник на підставі архівних джерел проаналізував стану приналежність та освітній рівень міських гласних і посадових осіб громадських управлінь. У ході розгляду встановлено поступове зменшення у складі установ міського самоврядування купецтва і збільшення дворян, чиновників та міщан. У переважній більшості міст простежується підвищення освітнього рівня гласних. Вищезазначені чинники, на думку В. Коробки, що не викликає заперечень з нашого боку, створювали потенційно сприятливі умови для більш ефективного розвитку міського господарства.

У четвертому розділі монографії – «Бюджетна політика. Розвиток гуманітарної сфери» – висвітлюється фінансова ділянка міських господарств Катеринославської губернії, а також діяльність у галузях охорони здоров'я, розвитку народної освіти, організації догляду за непрацездатними городянами.

В. Коробкою докладно проаналізовано практику громадських управлінь із збільшення міських доходів. Зафіксовано найкращі в губернії результати, що отримали в цій сфері протягом досліджуваного періоду Катеринослав, Маріуполь, Олександрівськ, Луганськ, Бахмут, Верхньодніпровськ, Павлоград та Новомосковськ. У роботі предметно розглядаються основні джерела фінансування міських бюджетів та найважливіші статті видатків.

Дослідником встановлено, що санітарно-гігієнічні заходи та медична допомога отримали провідне значення в губернії лише у діяльності громадських управлінь Катеринослава і Маріуполя. У дослідженні знайшло відображення, як за допомогою приватних пожертвувань фінансувався розвиток медичних закладів і установ громадського піклування.

Автор піддав ретельному науковому розгляду заходи громадських управлінь губернії із започаткування, а також фінансового, матеріального і організаційного забезпечення закладів народної освіти, що стала пріоритетною ділянкою в діяльності дум і управ майже в усіх містах Катеринославщини.

Монографія В. Коробки містить виважені, логічні й науково обґрунтовані висновки, які свідчать про успішну реалізацію визначених мети і завдань.

Наукову цінність розвідки збагачують цікаві та змістовні додатки – таблиці, графічні зображення (здебільшого аналітичного характеру), які унаочнюють

співвідношення між різними величинами, що відображають міський виборчий процес, діяльність у фінансовій, медико-санітарній та освітянській галузях комунального господарства.

Загалом В. Коробка здійснив глибоке наукове дослідження та отримав результати, що відзначаються новизною та дозволяють суттєво доповнити наші уявлення про особливості міської демократії в Катеринославській губернії. Книга стане корисною для науковців, викладачів, студентів, усіх, хто цікавиться як історичним минулим Катеринославської губернії, проблемами міського самоврядування, так і загалом українською історією.

Ю.В. Коробка

The monograph is one of the first comprehensive research theses concerned with public government in the cities of Iekaterinoslav Province in the late 19th – the early 20th century. The author has revealed some non-published sources in history of local government in archives located in Ukraine and in Russian Federation. The researcher has studied the process of introduction of the City Rules of 1870 and 1892 in Iekaterinoslav Province. The author has also revealed such a distinct feature of the elections to the local governments as the small number of city residents enjoying the right to vote in conformity with the law of 1870 (during the 1st four-year long period from 4 to 14% in different cities). Since the introduction of the law of 1892, the number of the electors has become 4 – 9 times smaller.

The book considers the social and the estate-based compositions of the local governments. The author has discovered that since the formation of the local government agencies in conformity with the law of 1870, the majority in terms of membership was obtained by merchants or sometimes by the lower middle class. By the end of the period under research, representatives from the lower middle class and from peasants constituted the majority among the local government representatives in Lugansk, Nikopol, Novomoskovsk, Aleksandrovsk and Slavianskerbsk. Apart from this, almost all the cities underwent a gradual increase in the number of local government members represented by noblemen and officials. In Iekaterinoslav local government the latter occupied most of the seats.

The monograph highlights the fiscal policies carried out by the public governments. The author has discovered that it was Iekaterinoslav, Mariupol, Aleksandrovsk and Lugansk that achieved a great success in increasing the local budget receipts. The research has also discovered the most important sources of the budget receipts, such as granting the city's ownership on rent, fees collected from the real estate, trade and crafts as well as other fess. The local budget expenditures depended on the amount of the receipts. The most important budget expenditures were constituted by maintenance of the local government agencies as well as maintenance of the police and military duty. Development of the cities was funded in accordance with the available resources, whereas anti-fire measures were funded only if needed. To most of the cities except Iekaterinoslav and Mariupol, medical and sanitary supplies did not really matter. Since the early 20th century, the expenditures on education became one of the main items in the cities' draft budgets. V. Korobka has carried out profound research which is distinguished by novelty and appreciably adds to the scientific understanding of the peculiarities of the local elective process in Iekaterinoslav Province as well as that of the activities carried out by the public governments in terms of the cities' economies.

Key words: *Yekaterinoslav Province, City Regulation, community government, town council, election process, transparency, budget, city-owned utilities.*

Yu. Korobka

Рецензія надійшла до редакції 14.12.2014 р.